

Projekat

„Za život starijih žena iz seoskih sredina bez nasilja i diskriminacije“

Implementator: Udruženje građana „Snaga prijateljstva - Amity“

Partneri: Zlatiborski krug, Čajetina; Ženska inicijativa, Trstenik

Projekat: Unapređenje bezbednosti žena u Srbiji, UN Women i Ministarstvo unutrašnjih poslova

Donator: Norveška ambasada u Beogradu

Period sprovođenja Projekta: 5. maj 2021. - 4. maj 2022. godine

IZVEŠTAJ O EVALUACIJI

maj 2022.

izveštaj izradila:

Tanja Bjelanović

Stavovi izneti u izveštaju su isključiva odgovornost autorke Tanje Bjelanović i nužno ne odlikavaju mišljenje drugih strana: udruženja građana Amity, partnera, donatora, saradnika i drugih zainteresovanih strana.

UVOD

Spoljna evaluacija projekta „Za život starijih žena iz seoskih sredina bez nasilja i diskriminacije“ sprovedena je na zahtev Udruženja građana „Snaga prijateljstva – Amity“. Projekat je sproveden od strane Amity-a u saradnji sa udruženjima „Zlatiborski krug“ iz Čajetine i „Ženska inicijativa“ iz Trstenika. Realizovan je u okviru projekta „Unapređenje bezbednosti žena u Srbiji“, koji sprovodi Agencija Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena u Srbiji (UN Women), u saradnji sa Ministarstvom unutrašnjih poslova, a uz podršku Norveške ambasade u Beogradu. Cilj projekta je bio da doprinese da starije žene žive u društvu bez nasilja i rodno zasnovane diskriminacije, kroz dizajniranje i realizaciju radionica i akcija koje će poboljšati znanja starijih žena iz seoskih zajednica o specifičnostima i vrstama nasilja nad njima, značaju prijavljivanja nasilja i o dostupnim akterima i merama za zaštitu od nasilja i rodne diskriminacije, kao i da se doprinese izgradnji samopouzdanja starijih žena u prijavljivanju nasilja i rodno zasnovane diskriminacije. Projekat je imao i ciljeve koji se tiču jačanja kapaciteta stručnjaka (organizacija i institucija), kao i senzibilizaciju javnosti za temu. Sproveden je od 5. maja 2021. godine do 4. maja 2022. godine, sa ukupnim budžetom od 1.900.000 RSD (19.514 USD).

Kao što je bilo predviđeno u ToR-u koji je postavio Amity, evaluacija se osvrnula na pet standardnih aspekata: relevantnost, delotvornost, uticaj, efikasnost i održivost, uz zaključke o naučnim lekcijama. Podaci i informacije su prikupljeni na sledeće načine: Brifing sa projektnim rukovodstvom iz Amity-a; Razgovor sa lokalnim koordinatorkama na Projektu iz Čajetine i Trstenika; Analiza projektne dokumentacije uključujući tri kvartalna i finalni izveštaj, evaluacije obuka za stručne radnike koji rade na prevenciji i zaštiti od nasilja, evaluacije obuka za gerontodomačice, izveštaje sa radionica za starije žene. Evaluacija je sprovedena u periodu od 25. aprila do 15. maja 2022. godine.

NALAZI EVALUACIJE

SAŽETAK

S obzirom na obim, trajanje i uložena sredstva, **projekat je ocenjen kao uspešan.**

Projekat ima visok stепен relevantnosti jer se temom nasilja i diskriminacije prema starijim ženama iz seoskih sredina niko ne bavi na izdvojen i sistematičan način. Istovremeno, problem u društvu je izražen a usluge podrške su diskriminatorne prema starijim ženama. Šira javnost i dalje ne prepoznaje i ne prijavljuje nasilje, štaviše sklona je da ga odobrava.

Projekat je bio **najdelotvorniji kada je u pitanju rad sa starijim ženama iz seoskih područja.** Žene su osposobljene da prepoznaju problem i progovorile su o njemu, dok je za jače osnaživanje i prijavu nasilja potreban intenzivniji rad i uključivanje srodnika. Delotvornost je nešto manja kod stručnih radnika, pri čemu se rad sa gerontodomačicama pokazao delotvornim (uz potreban nastavak i produblјivanje) a sa institucijama nešto manje (potrebno više i raznih formi susreta). **Odziv medija i medijska promocija su bili odlični,** dok se o njenoj delotvornosti na stavove javnosti ne može govoriti bez dodatnih podataka i dužeg rada.

Projekat je ostvario delimičan društveni uticaj, što je i za očekivati s obzirom na ograničeno trajanje i resurse. **Izuzetno je uspešan kada je u pitanju otvaranje teme u javnosti i edukacija o prepoznavanju**

nasilja, naročito među ženama (i muškarcima, po prvi put!) u seoskim sredinama. Za uticaj na praksu prijavljivanja nasilja, sistem usluga kao i stavove javnosti, potrebno je dugoročno delovanje, šira inicijativa sa više uključenih aktera i delovanjem sa nacionalnog nivoa sistemski, i mnogo veći resursi.

Efikasnost projekta je na visokom nivou. Sve aktivnosti su sprovedene prema planu i u zadatom roku, dok su resursi iskorišćeni na isplativ način. **Indikatori su za dve grupe aktivnosti premašeni** (rad sa ženama-109% i medijima-150%), dok su za rad sa stručnjacima postignuti sa 97%, što je posledica spoljnih okolnosti koje su bile izvan uticaja projektnog tima. **Saradnja sa lokalnim organizacijama i prisustvo na terenu su se pokazali kao veoma efikasni.** Izazovi pandemije su uspešno savladani dok je za okolinu Čajetine potrebno izostaviti zimski period u planiranju aktivnosti.

Projekat ima potencijal za održivost. Relevantnost teme, veliki odziv učesnica i medija, zainteresovanost ciljne grupe, profesionalizam, posvećenost temi i spremnost za nastavak Amity-a i lokalnih organizacija, predstavljaju **važne faktore i odličan osnov za održivost.** **Finansijska održivost može predstavljati izazov**, a šansa su novi projekti u partnerstvu sa organizacijama i mrežama koje se bave temom nasilja.

Dodatnu vrednost projekta predstavlja prikupljanje informacija sa terena i sama činjenica da se zajednica okupila. Organizacije su dobile još dublji uvid u stanje na terenu. Projekat se odigrao neposredno nakon jeka pandemije Kovid kada su veoma nedostajali živi susreti. Ovo je tim važnije što su se ti susreti odigrali u sredinama gde takvih događaja nema i potrebni su stanovništvu.

Relevantnost

Tema projekta je diskriminacija i nasilje prema starijim ženama u seoskim sredinama. Različita **istraživanja potvrđuju relevantnost teme sa više aspekata.** Nalazi ankete o nasilju nad ženama (OEBS, 2018) govore o tome da su žene starosti 60 i više godina sklonije da **normalizuju stavove koji odobravaju muško nasilje nad ženama** („važno da muškarac svojoj ženi ili partneru pokaže ko je šef“), nego što su to mlađe žene. Ovakav stav zastupljen je i među onima koji žive u ruralnim oblastima (30%) u poređenju sa urbanim područjima (16 %).

Takođe, **oblast socijalnih usluga je diskriminatorna prema starijim ženama.** U pomenutom istraživanju, stručnjaci su se složili da su migrantkinje ili tražiteljke azila i žene iz ruralnih područja imale veći rizik od nasilja i bile su nedovoljno podržane od strane službi. Izveštaji centara za socijalni rad za 2019. godinu potvrđuju isto. Najmanji broj postupaka za izricanje mera zaštite je pokrenut radi zaštite starijih žrtava, dok se veoma retko prijavljuje ekonomsko nasilje koje trpe starije žene a nije izrečena ni jedna mera zaštite žrtava ekonomskog nasilja. Ni u jednoj od dve opštine targetirane projektom (Čajetina i Trstenik) ne postoje lokalni specijalizovani SOS telefoni za starije žene i uopšte za žene žrtve nasilja, a iz prakse je ustanovljeno da se žene iz ovih gradova retko javljaju na regionalne SOS telefone.

Na drugoj strani, istraživanja pokazuju da je jedna od sedam starijih žena doživela neki oblik nasilja nakon navršene 60. godine života. **Diskriminacijom i nasiljem su veoma pogođene starije žene iz seoskih područja**, siromašne i nepismene žene, starije žene sa invaliditetom, starije žene bez partnera (kvalitativno istraživanje Amity, 2018). Istraživanje Crvenog krsta Srbije (2015) takođe je pokazalo veliki stepen zlostavljanja i zanemarivanja starijih osoba (65+). Istovremeno, ustanovljeno je da ove žene ne prepoznaju nasilje i nemaju sklonost da ga prijave („najbolje čuvana porodična tajna“). Reakcije učesnica projekta kao i zapažanja lokalnih saradnica, potvrdile su **relevantnost projekta za korisnice.** Saradnice su

pozitivno iznenađene prihvatanjem teme od strane učesnika radionica, uključujući i žene i muškarce („svi kažu da nasilje postoji i hteli su da pričaju na tu temu“).

Projekat je **relevantan i iz ugla geografskog područja i neposrednih okolnosti u društvu**. Naime, prethodnim istraživanjem kao i sugestijama lokalnih saradnica i relevantnih institucija, utvrđena je potreba za radom na osnaživanju žena za prijavu nasilja u selima Čajetine i Trstenika. Istovremeno, projekat je nastupio nakon izolacije usled pandemije Kovid koja je pojačala problem nasilja, te je i na taj način bio relevantan zbog važnosti razgovora o temi („lako ljudi na selu nisu bili toliko zatvoreni, otuđenost i psihički problemi su se pojavili. Korak je napravljen jer smo posle takve situacije otišle i razgovarale na tu temu“).

Konačno, **projekat je relevantan u odnosu na sveukupan društveni kontekst na način da plasira temu koja nije zastupljena u javnosti**. Nema organizacija u Srbiji niti kampanja koje se bave specifično temom diskriminacije i nasilja nad starijim ženama.

Delotvornost

Očekivani rezultati projekta ticali su se **promena kod tri ciljne grupe**: osnaživanje starijih žena iz seoskih područja za prepoznavanje i prijavu nasilja; obuka volontera i stručnjaka koji pružaju usluge starijim ženama; senzibilizacija šire javnosti o rodno zasnovanom nasilju i diskriminaciji nad starijim ženama iz seoskih sredina.

Kad je u pitanju **osnaživanje žena, projekat je imao višestruke efekte**. Projektni tim kao najveći rezultat na ovom polju ističe „otvaranje žena (i muškaraca) da razgovaraju o temi nasilja“. S obzirom na zatečeno stanje u kome je tema nasilja tabuizirana u seoskim sredinama, projektni tim je našao **delotvoran način da „otvori“ učesnike za razgovor o temi**. Pristup sa malim grupama je imao sluha za kulturni milje u kome se javno ne govori o nasilju, te je ostavljen prostor i u neformalnom delu da se pojedine učesnice lično obrate sa zapažanjima ili problemima nasilja. Ovo se posebno odnosilo na seksualno nasilje koje je apsolutni tabu. Značajan element u smislu delotvornosti je bila je **pristupačnost radionica ženama iz najzabačenijih sela** jer im je bio obezbeđen prevoz do mesta održavanja susreta (na 10 lokacija pokriveno 52 mesta). Kako navodi jedna od lokalnih saradnica, najbolji susret bio je baš onaj u najudaljenijem selu u Trsteniku – Gornji Dubič, gde je atmosfera bila dobra jer su okupljanja retka. Sam odziv učesnika (218 u odnosu na planiranih 200) govori o značaju okupljanja seoskog stanovništva.

Odabrani metodi imali su efekta na starije osobe iz sela utoliko što su ih upoznali sa pojmovima nasilja i diskriminacije (radionice i priručnik) i uputili na izvore dostupne podrške (trollist i kalendar). Dodatni efekat koji je proizašao iz ove komponente projekta jeste prikupljanje informacija o stanju na terenu koji je dragocen i za dalji rad. Projekat je, dakle, bio **delotvoran na nivou otvaranja teme**, dok je za stvarnu promenu ponašanja potreban dugoročan pristup.

Segment projekta koji se odnosio na **edukaciju profesionalaca i volontera, bio je donekle delotvoran**. **Odabir gerontodomaćica i volontera kao grupe za edukaciju je pozitivan u smislu delotvornosti** jer su to osobe koje imaju najčešći kontakt sa starima i, s obzirom na to da posećuju domaćinstva, najveći uvid u stanje. Kratki upitnik za skeniranje stanja je, takođe, dobar alat (*screening* lista preuzeta iz zdravstvenog sistema Kanade). Međutim, gerontodomaćice su same naglasile da im je potrebno više obuka da bi se osećale potpuno kompetentnim. **Odziv službenika MUP-a bio je solidan**, i oni su se pokazali kao „najjača karika“ u lancu institucija. **Sa centrima za socijalni rad i tužilaštvom se saradnja**

pokazala slabijom, dok se **zdravstveni sektor nije odazvao** zbog jake centralizacije i upliva politike. Lokalne saradnice zapazile su da je **potrebno više susreta sa stručnjacima i različitih formata okupljanja** (javni događaji, tribine, okrugli stolovi), kako bi njihovo uključivanje bilo veće, a samim tim i efekat projekta. Treba istaći da je na četiri od deset skupova sa ženama (u Čajetini, 18. avgusta i Medveđi 25. novembra 2021., pa u Sirogojnu 9. marta i Aleksandrovcu 14. aprila 2022. godine) prisustvovala zamenica Zaštitnika građana, što je imalo pozitivne efekte na učesnike.

Na planu **senzibilizacije šire javnosti, efekti su teško merljivi**. Najveći rezultat projekta u ovom pogledu je **veliko medijsko prisustvo**, naročito na lokalnom i regionalnom nivou, na koje je projektni tim ponosan (75 medijskih objava i 45 objava na Amity kanalima). Mediji su prisustvovali na osam od 10 radionica. Dodatnom i direktnom informisanju javnosti doprinele su i dve lokalne akcije/kampanje povodom **obeležavanja 16 dana aktivizma**. **Projektni tim je osmislio vrlo delotvoran način informisanja seoskog stanovništva** putem poklon-kalendara koji su podeljeni seoskim domaćinstvima preko gerontodomaćica tokom kampanje.

Uticao

Ciljana **društvena promena projekta** bila je da se doprinese **da starije žene iz trsteničkih i čajetinskih sela izgrade samopouzdanje u prijavljivanju nasilja kome su često izložene**, te da žive u društvu bez nasilja i rodno zasnovane diskriminacije. Takođe, projekat je težio da **ojača kapacitete partnerskih i drugih ženskih organizacija i javnih ustanova** iz Zlatiborskog i Rasinskog okruga za zaštitu starijih žena koje trpe nasilje. Konačno, ideja je bila da se doprinese **podizanju nivoa senzibilisanosti opšte javnosti** o štetnosti nasilja i diskriminacije nad starijim ženama i značaju zaštite.

Što se tiče uticaja na starije žene, projektni tim smatra **uspehom „što smo uopšte pričale o tome“**, što jeste realno imajući u vidu društveno prihvatljive statove javnosti. Lokalne saradnice kažu: „pokrenuta je tema tamo gde treba, pokucalo se na vrata tamo gde treba.“ U odnosu na zatečeno stanje, **projekat je značajan za društveni uticaj jer je po prvi put uključio radionice o nasilju u seoskim sredinama** gde se tek u poslednjih 1-2 godine priča o ovoj temi. Lokalne saradnice su primetile u odnosu na svoju prethodnu praksu, da su se sada **prvi put u razgovore uključili muškarci bez otpora prema temi** (177 žena i 41 muškarac), što jeste značajna promena. **Reakcije žena potvrđuju pomak u prepoznavanju nasilja**, niko nije porekao da nasilje postoji („pa koja žena nije pretrpela nasilje“), žene su ostajale duže i u individualnom kontaktu su se otvarale. Međutim, **teže je utvrditi uticaj u smislu jačanja samopouzdanja i prijave nasilja**. Nažalost, nije moguće dobiti podatke od centara za socijalni rad koji bi mogli ukazati na eventualno povećanje prijave nasilja nad starijim ženama (jedini zvaničan podatak je da je bilo više prijave nasilja tokom pandemije). Ženski centar Užice koji vodi SOS telefon za Zlatiborski okrug potvrdio je da su se ranije starije žene javljale u malom broju, ali nije prikupljen podatak o stanju nakon projekta. Potencijal za merenje društvene promene nakon projekta jeste **telefon Amity-a** na koji se oko 150 porodica godišnje javi za razne vrste pomoći, i trebalo bi ga **aktivirati kao izvor podataka**. Jedan podatak govori u prilog uticaju projekta, a to je da su se među osobama koje su se Amity-u javile u drugoj polovini 2021. i početkom 2022. našli neki od učesnika radionica, u okviru ovog Projekta, ili njihovi srodnici.

Lokalne organizacije potvrdile su da im je projekat koristio u smislu još **većeg prisustva na terenu, naročito u dopiranju do zabačenih mesta**, i da je bio veoma koristan za **dobijanje informacija i dubljeg uvida u stanje**, kao i za međusobno učenje i vidljivost. Partnerska organizacija Zlatiborski krug potvrdila je da i dalje sreće neke od učesnika projekta i nastavlja rad sa njima. Ženska inicijativa iz Trstenika je u

gerontoprogramu tako da će kompetencije gerontodomaćica stečene na projektu primeniti u daljem radu. Što se tiče **kapaciteta javnih ustanova, nije bilo za očekivati da projekat izvrši veliki uticaj**, i kako akterke projekta kažu: „Ako **ostane nešto od znanja** mi ćemo biti srećni, kod stručnjaka i gerontodomaćica“. Za sistemsku promenu u institucijama potrebna je dugoročna i sveobuhvatna inicijativa sa nacionalnog nivoa.

Uticaj na javno mnjenje i eventualnu **promenu stavova nije bilo moguće izmeriti**. Medijski odziv je bio odličan i utoliko se može govoriti o **dobrom informisanju javnosti**, najpre na lokalnom i regionalnom nivou. Za promenu javnog mnjenja potrebna je šira inicijativa, mnogo veći resursi, i dugoročno delovanje.

Efikasnost

Sve aktivnosti sprovedene su prema planu, te je projekat pokazao veliki stepen efikasnosti. Finansijski resursi su korišćeni efikasno, pri čemu je bilo *in kind* doprinosa lokalnih aktera (biblioteke, klubovi penzionera, Savet za rodnu ravnopravnost u Čajetini i sl.), zahvaljujući lokalnim saradnicama, što se ocenjuje kao veoma pozitivno.

Partnerstvo sa lokalnim organizacijama i angažovanje saradnica na lokalnu je bila dobra taktika. Lokalne saradnice imale su ključnu ulogu za veliki odziv učesnika. Ovo naročito važi kada su u pitanju **starije žene (i muškarci) iz seoskih sredina i mediji**, pri čemu su **premašene očekivane vrednosti indikatora** (218 spram planiranih 200 učesnika; 75 spram očekivanih 50 medijskih objava). **Nešto manji rezultat postignut je kada je u pitanju odziv stručnih radnika** (47 od očekivanih 50), što je bila posledica spoljnih faktora na koje projektni tim nije mogao da utiče (centralizovano donošenje odluka i politizacija, smanjenje broja gerontodomaćica). Lokalne saradnice su sugerisale da bi njihov međusobni susret mogao doneti dodatnu vrednost projektu.

Prisustvo na terenu i organizovanje radionica na učesnicima pristupačnim mestima, poslužilo je efikasnosti. Ljudima iz seoskih sredina pružena je retka prilika da u svojoj neposrednoj okolini pohađaju aktivnosti. **Koncept radionica prilagođen** je tako da je polazio od širih tema koje su prijemčivije za publiku, dok je otvaranje teme nasilja bilo postepeno. Takođe, omogućeni su i pojedinačni razgovori u neformalnom delu jer je to bio komotniji način za mnoge žene da se otvore („ostajali smo po 1,5-2 sata duže“). Nakon radionica sa ženama u Čajetini, 15. oktobra, Sirogojnu, 9. marta, lokalna samouprava je obezbedila posluženje za učesnice skupova u obližnjim restoranima, što je bio dodatni podsticaj starijima da se pojave jer nemaju priliku da sebi to inače priušte, što je bilo adekvatno i predstavlja dodatnu vrednost. Udruženja žena lokalni partneri, obezbedili su iz svojih sredstava posluženja za učesnike na radionicama u Medveđi, 25. novembra, u Čajetini, 28. novembra 2021. i u Aleksandrovcu, 14. aprila 2022, što je takođe bio dodatni podsticaj starijima.

Aktivnosti sa stručnim licima imali su solidan nivo efikasnosti. Skupovi su organizovani u centrima zastupljenih regiona (Užice i Kruševac), što je bilo adekvatno. **Uključivanje gerontodomaćica i volontera se pokazalo kao vrlo dobro**, kao i primena upitnika za procenu stanja. Pokazalo se da bi za gerontodomaćice bilo neophodno pojačati edukaciju, dok bi za predstavnike institucija bilo dobro **razmotriti i druge formate okupljanja** kao što su okrugli stolovi, tribine i druge vrste javnih događaja, kako bi se izvršio jači uticaj na njih.

Pristup monitringu je bio temeljan. Lokalne koordinatorke izveštavale su o svojim aktivnostima redovno, dok su izrađeni i zbirni izveštaji za ključne grupe aktivnosti na projektu. Svi **podaci vezani za ispunjavanje indikatora su prikupljeni** i sumarno prikazani u finalnom izveštaju. Za **merenje uticaja mogli bi se unaprediti alati za monitoring**, a pre svega kroz praćenje specifičnih podataka u okviru baze Amity korisnika kao i tražiti specifični podaci od centara za socijalni rad, i organizacija pružalaca usluge SOS telefona u dogovarajućim geografskim područjima.

Projekat nije imao veće izazove. **Pandemija virusa korona je predstavljala izazov** u smislu zabrana vezanih za mogućnosti okupljanja. Projektni tim se prilagodio ovoj situaciji tako što je pratio pravila na lokalnom nivou i shodno tome organizovao okupljanja. Drugi **izazov bile su vremenske prilike u Čajetini** i okolini. Naime, u ovom planinskom kraju izazov je organizovati aktivnosti tokom zime, pa je predloženo da se to ubuduće ima u vidu prilikom planiranja.

Održivost

Svi uključeni su se složili oko stava da je projekat **tek otvorio temu nasilja prema starijim ženama iz seoskih područja** („samo smo dotakle temu nasilje nad populacijom starih“). S druge strane, tokom realizacije je potvrđena relevantnost teme i uočeno je prisustvo problema koji se ne može rešiti jednim projektom. Zbog toga je predlog svih aktera, kao i stav evaluatorke, da bi bilo **poželjno sprovesti nastavak projekta** jer se problem može rešiti jedino dugoročnim uticajem na žene, institucije i opštu javnost.

Nekoliko je elemenata koji predstavljaju potencijal za održivost projekta. Pre svega, to je **interesovanje seoskog stanovništva za temu**, uprkos ranijem oklevanju, što je potvrđeno velikim odzivom i učešćem kako žena tako i muškaraca. Sledeći korak bi bila dalja edukacija ali i neposrednije upućivanje na vidove podrške. Takođe, **gerontodomačice su iskazale jasno interesovanje i potrebu** za daljom edukacijom te bi bilo preporučljivo organizovati nastavak obuke za njih s obzirom na to da su značajna karika u lancu podrške starijim ženama.

Uključivanje institucija, njihova međusobna saradnja, kao i poboljšanje usluga za starije žene iz seoskih područja i smanjenje njihove diskriminacije unutar sistema, predstavlja izazov. Tim pre, trebalo bi pojačati ovu komponentu projekta kroz **uvezivanje sa velikim nacionalnim organizacijama koje se bave nasiljem prema ženama** (npr. Autonomni ženski centar, Mreža žene protiv nasilja i sl). Takođe, potrebno je **delovati sa centralnog**, tj. nacionalnog nivoa kako bi se postigli rezultati.

Veliki potencijal za održivost predstavlja **profesionalnost i posvećenost organizacije Amity, lokalnih saradnica i njihovih organizacija temi**, nezavisno od jednog projekta. Takođe, svi oni su izrazili spremnost da nastave slične aktivnosti, što je važan osnov za programsku i institucionalnu održivost.

Što se tiče materijalnih resursa, **kapaciteti Amity-a i lokalnih organizacija mogu biti oslonac daljih aktivnosti**, kao i njihov **uspeh u mobilizaciji resursa u zajednici**. Prostori za radionice ustupljeni su od strane biblioteka, klubova penzionera, mesnih zajednica i sl, pokloni za učesnike od strane Saveta za rodnu ravnopravnost u Čajetini itd. **Finansijska održivost može doći kroz konkurisanje za donacije sa predlozima projekta**, kod lokalnih samouprava od strane lokalnih organizacija, i kod većih donatora od strane Amity-a i lokalnih organizacija u saradnji sa sličnim organizacijama iz različitih regiona. Lokalne saradnice imale su ideju da se konkuriše kod Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna

pitanja sa modelom dobre prakse koji se može širiti po drugim regionima u Srbiji i uključice rad na terenu.

NAUČENE LEKCIJE

Iz projekta je proizašlo 10 naučenih lekcija:

- I. Projekat je potvrdio da je nasilja mnogo i da se često „drži pod tepihom“. Zbog toga je **važno da se inicijativa nastavi**.
- II. Veoma je **važno raditi u seoskim sredinama** jer tu nedostaje podrške a problem je duboko ukorenjen.
- III. Projektni tim je shvatio da „nema brzih uspeha“. Kako tvrde članice projektnog tima, „ne možemo reći da smo obučili žene, možemo reći da smo senzibilisale neke od njih, da razmišljaju o temi i o sebi“. **Tema nasilja je složena i potrebno je da se dalje širi i produbljuje**.
- IV. **Za krajnju delotvornost** nije dovoljno raditi samo sa starijima, već i **sa njihovim srodnicima**.
- V. Kako je rekla jedna od lokalnih saradnica, „sama tema ne dozvoljava konfor, ide se u nepoznato“. Zbog toga je **važno da se primenjuje pristup koji je veoma senzibilisan** za starije (65+), prilagođen specifičnostima lokalnih sredina i kulturološkom okviru stanovništva na selu.
- VI. **Nije moguće postići krajnje rezultate u praksi bez institucija**, i zato je potrebno njihovo veće uključivanje.
- VII. A za to je potrebno **delovati sa centralnog, tj. nacionalnog nivoa** kako bi se postigli veći rezultati kod institucija sistema i kod šire javnosti. („Mora se prezentovati u Beogradu, da krene odozgo da bi se stvari menjale)
- VIII. **Projekat je pomogao u prikupljanju informacija**, što je dragoceno za organizacije koje se bave ovom temom, kako Amity tako i lokalne saradnice, a može biti dobar doprinos i institucijama.
- IX. **Sami susreti u njihovim sredinama su dragoceni** za stanovništvo na selu, naročito nakon pandemije korona virusa.
- X. **Rad na terenu u planinskim predelima je potrebno prilagoditi vremenskim prilikama**. Susrete ne treba organizovati zimi. U slučaju Trstenika, zima je najbolji period jer su leti ljudi na selu zauzeti poljskim radovima.

PRILOZI

1. Predlog projekta
2. Finalni narativni izveštaj
3. Postignuća po indikatorima
4. Evaluacija obuke za gerontodomačice u Čajetini
5. Evaluacija obuke za gerontodomačice u Trsteniku

6. Evaluacija obuke za stručne radnike Užice
7. Evaluacija obuke za stručne radnike Kruševac
8. Zbirni izveštaj sa radionica
9. Priručnik
10. Trolist
11. Promo kalendar

U Beogradu,
16. maj 2022. godine

/kraj